

BIODIVERSITEIT EN HANDELSKETENS

Certificering

Stand van zaken, discussiepunten en toekomstscenario's

BIODIVERSITEIT EN HANDELSKETENS

Certificering

Stand van zaken, discussiepunten en toekomstscenario's

Publicatie: Bureau Ulucus, mei 2010
www.ulucus.nl, info@ulucus.nl

Auteurs: Arnold van Kreveld en Ingrid Roerhorst

Deze publicatie is gefinancierd vanuit het Beleidsprogramma Biodiversiteit.

© Copyright 2010 Bureau Ulucus

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Certificering handelsketens	4
3. Impact in gecertificeerd gebied/operatie	5
4. Impact buiten gecertificeerd gebied/operatie	6
5. Lastige onderwerpen	6
6. Andere relevante initiatieven	7
7. Certificering in 2020	9
Geraadpleegde bronnen	10
Bijlage 1 - Uitwerking overzicht enkele belangrijke operationele en in ontwikkeling zijnde standaarden (tabel 1)	13

1. Inleiding

Op 14 maart 2008 stemde de Ministerraad in met het Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008-2011. Het beleidsprogramma richt zich vooral op het ecologisch verduurzamen van de handel in hout, soja, palmolie, biomassa en veen.

Dit document is opgesteld ter ondersteuning van een discussie over de vraag of en hoe certificering een rol kan spelen binnen het beleidsprogramma. Daartoe wordt een overzicht gegeven van het belang van de verschillende grondstoffen en de stand van zaken van certificeringsinitiatieven, worden discussiepunten benoemd en wordt een aantal mogelijke toekomstscenario's geschetst.

2. Certificering handelsketens

De productie van grondstoffen heeft alleen al vanwege de enorme oppervlakten die ermee gemoeid zijn grote invloed op de biodiversiteit:

- 93 miljoen hectare soja (2006)
- 3,4 miljard hectare vee (2009)
- 32 miljoen hectare katoen (2009)
- 22 miljoen hectare suikerriet (2009)
- 9,7 miljoen hectare palmolie (2009)

Certificering is een belangrijk instrument bij het verduurzamen van handelsketens. Er zijn tal van initiatieven op dit gebied. Enkele bestaan al tientallen jaren (Max Havelaar, organische landbouw), maar de meeste zijn ontstaan na het succes van de in 1993 opgerichte Forest Stewardship Council. Het gaat niet langer om nichemarkten. Bij de roundtables van palmolie en soja zit respectievelijk 50 en 60 procent van de internationale markt aan tafel. Bijna 15 procent van productieve bossen in de wereld is PEFC- of FSC-gecertificeerd, en 7 procent van de visvangst op zeeën en oceanen (Jacquet, 2009) is gecertificeerd.

WWF International is mondiaal één van de belangrijkste spelers op dit thema. De organisatie richt zich vooral op grondstoffen waarvan de productie een groot effect heeft op biodiversiteit en ecosystemen. Verschillende criteria bepalen hoe groot dat effect is, onder andere:

- wordt ongerept regenwoud gekapt of worden verlaten landbouwgronden benut?
- wordt het ecosysteem vernietigd of blijft het redelijk/goed in stand?
- is het een qua omvang en snelheid belangrijke bedreiging?

Op basis van dit soort criteria kwam WWF International op de volgende ranglijst (Mireille Perrin, pers. meded., april 2010) van voor biodiversiteit meest relevante grondstoffen (van groot naar minder groot effect): vlees(koeien), papier, melk(koeien), palmolie, hout, suikerriet, rijst, soja, katoen en (duidelijk minder belangrijk) cacao en koffie. Wilde en gekweekte zeeproducten werden niet meegenomen.

Opvallend is dat het Beleidsprogramma Biodiversiteit twee grondstoffen uit de top drie van WWF International niet meeneemt.

3. Impact in gecertificeerd gebied/operatie

In veel certificeringinitiatieven wordt biodiversiteit genoemd in de standaarden (zie tabel 1). Slechts bij enkele certificeringinitiatieven lijkt er sprake van een combinatie van economisch haalbare productie en behoud van een rijke biodiversiteit (m.n. hout, maar ook recreatie en consumptie- en aquariumvissen). Bij de meeste certificeringinitiatieven gaat het echter om het beperken van schade en soms ook om mitigatie/compensatie of herstel.

Tabel 1 Overzicht enkele belangrijke operationele en in ontwikkeling zijnde standaarden.
(Zie bijlage 1 voor uitwerking.)

SYSTEEM	ONDERWERP	STATUS	BIODIVERSITEIT IN STANDAARD	IMPACT OP BIODIVERSITEIT IN GECERTIFICEERDE OPERATIE
Forest Stewardship Council (FSC)	bosbouw	Operationeel sinds 1993.	Ja.	Een groot aantal studies meldt positieve effecten op de biodiversiteit vergeleken met traditionele bosbouw.
Programme for the Endorsement of Forest Certification schemes (PEFC)	bosbouw	Operationeel sinds 1999.	Ja.	Geen impact studies beschikbaar. Er zijn wel voorbeelden van PEFC-gecertificeerde kaalkap en conversie.
Marine Stewardship Council (MSC)	visserij	Operationeel sinds 1997.	Ja.	Slechts enkele studies beschikbaar waarin melding wordt gemaakt van positieve effecten op de biodiversiteit.
Marine Aquarium Council (MAC)	visserij	Operationeel sinds 1998.	Ja.	Er is een MAC-case studie waarbij positieve effecten op het rif en vissen zijn gevonden.
Aquaculture Stewardship Council (ASC)	visserij	In ontwikkeling.	Ja (in standaard tilapia).	Nog niet van toepassing.
International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM)	landbouw	Operationeel sinds 1972.	Nee.	Gemeld wordt dat bodems meer CO2 opnemen. Dat kan indirect van invloed zijn op het broeikas-effect en daarmee op de biodiversiteit.
Round Table on Responsible Soy (RTRS)	soja	In ontwikkeling.	Onduidelijk.	Nog niet van toepassing.
Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO)	palmolie	Operationeel sinds 2004.	Ja.	Nog niet van toepassing.
Initiative for Responsible Mining Assurance (IRMA)	mijnbouw	In ontwikkeling.	Nog geen standaard beschikbaar.	Nog niet van toepassing.
PAN Parks	toerisme	Operationeel sinds 1999.	Ja.	Studies beschrijven verschillende positieve effecten op de biodiversiteit.
Better Cotton Initiative (BCI)	katoen	Intentie: operationeel in 2010.	Ja.	Nog niet van toepassing.
Roundtable on Sustainable Biofuels (RSB)	biobrandstoffen	In ontwikkeling.	Ja.	Nog niet van toepassing.
Better Sugarcane Initiative (BSI)	rietsuiker	Intentie: operationeel in 2010.	Ja.	Nog niet van toepassing.
UTZ CERTIFIED 'Good inside'	koffie, cacao, thee, palmolie	Operationeel sinds 1997.	Ja.	Een jaarverslag meldt efficiënter gebruik van water en afval, slimmere bemesting en bestrijding van plagen en herbebossing.
Fair Trade	voedsel, geschenken, wonen	Operationeel sinds 1967.	Nee, meer gericht op sociale aspecten.	Efficiënter gebruik van water, mest en bestrijdingsmiddelen.
Rainforest Alliance	o.a. koffie, bosbouw, bananen, cacao	Operationeel sinds 1986.	Ja.	Meerdere rapporten met positieve effecten op de biodiversiteit in bossen en op een bananenplantage.
Sustainable Agriculture Initiative (SAI)	Koffie, melkveehouderij, fruit, landbouwgewas	In ontwikkeling.	Nog geen standaard beschikbaar.	Nog niet van toepassing.
ECO Certification Program	Toerisme	Operationeel.	Ja.	Niet bekend.

4. Impact buiten gecertificeerd gebied/operatie

Een vraag die vaak wordt gesteld is of er effecten zijn van certificering buiten het gecertificeerde gebied. Met andere woorden, zijn de effecten van certificering lokaal of breder. Daar valt het volgende over op te merken.

Certificering is 'a tool in the toolbox'

Het vrijwillige marktinstrument certificering heeft bewezen te werken. Het is mogelijk standaarden te ontwikkelen, daar met meerdere belanghebbenden overeenstemming over te bereiken en in praktijk te brengen. De effecten kunnen vervolgens worden gemonitord in het veld. Verschillende partijen - met name overheden en internationale instanties - maken echter onvoldoende gebruik van het instrument certificering (Wenban-Smith et al, 2007).

Er zijn voorbeelden van effecten buiten gecertificeerd gebied/operatie

MSC-certificering gecombineerd met een concurrentie voor visvergunningen heeft bijvoorbeeld geleid tot een brede verspreiding van meer verantwoorde visserijtechnieken (Carey, 2008).

Een certificeringssysteem kan worden gebruikt om bredere effecten te bereiken

Verschillende landen (Japan, Nederland, Noorwegen, Luxemburg, Italië en Nieuw Zeeland) en internationale instituten (GEF, IFC) hebben bijvoorbeeld hun krachten gebundeld in het Biodiversity and Agricultural Commodities Program (BACP). BACP ontwikkelde een strategie om de markt in soja te verduurzamen (Biodiversity and Agricultural Commodities Program, 2009). Centraal in deze strategie staat het ontwikkelen van beleid en overheidsprogramma's om verduurzaming van de sojamarkt te stimuleren en deze klaar te stomen voor certificering volgens de standaard van de Roundtable on Responsible Soy.

5. Lastige onderwerpen

Met de toename van het aantal certificeringinitiatieven komt een aantal lastige onderwerpen naar boven die voor een deel hieronder worden belicht.

Nadeel voor kleine producenten

Certificering van een kleine producent is in absolute termen meestal goedkoper, maar relatief veel duurder dan van een grote producent. Bovendien is er technische kennis nodig om de productie zo te organiseren dat wordt voldaan aan alle eisen. Gevolg is dat certificering kleine producenten (waaronder lokale gemeenschappen en de allerarmsten) op een achterstand zet ten opzichte van grote bedrijven. Sommige certificeringinitiatieven houden hiermee rekening. Zo heeft FSC speciale eisen voor kleine producenten, maar dit kan ten koste gaan van de eisen die worden gesteld op het gebied van bescherming van de biodiversiteit.

Europese Unie, World Trade Organization en nationale regelgeving

De Nederlandse overheid geeft aan voor hout niet alleen FSC voor te willen schrijven, omdat dat niet mag van de Europese Unie en/of de World Trade Organization.

Daarom wordt er veel tijd en geld gestopt in het zelf ontwikkelen van inkoopcriteria en het beoordelen van systemen. De Engelse overheid geeft om dezelfde redenen aan in haar inkoopcriteria wel ecologische maar geen sociale criteria op te mogen nemen.

Onvoldoende effectenstudies

Uiteindelijk is op het gebied van certificering maar één ding belangrijk: is het in de praktijk effectief? Er worden nog weinig effectenstudies gedaan. Daarom is niet goed te achterhalen hoe effectief certificering is en wordt onvoldoende lessen getrokken en gedeeld.

Wildgroei certificaten

Er is inmiddels een wildgroei aan certificaten. Sommige voor dezelfde grondstof, maar met een ander doel. Voor katoen bijvoorbeeld is er organisch katoen (milieuvriendelijk) van Fair Trade (minimum prijs voor lokale ontwikkeling) en van het Better Cotton Initiative (mikt op meetbare sociale en milieu verbeteringen in de mainstream handel). Sommige certificaten hebben hetzelfde doel maar concurreren met elkaar (FSC en PEFC voor houtproducten). Verder zijn er allerlei brede initiatieven (Ecolabel van de EU, Milieukeur in Nederland). Consumenten en bedrijven raken hierdoor in verwarring.

Onvoldoende 'incentives'

Certificering kost een producent tijd en geld. In veel gevallen wordt de productie duurder. Voor marktpartijen moet certificering dus aantrekkelijker zijn dan business-as-usual. Mogelijke voordelen van certificering kunnen zijn:

- vraag van de koper (consument, bedrijf, overheid);
- betere reputatie (bijv. voor een bedrijf dat gevoelig is voor druk van consument en/of aandeelhouder);
- mogelijke toekomstige regelgeving;
- betere kans op financiering (door beperking risico en/of CSR-beleid financiële instelling).

6. Andere relevante initiatieven

Sustainable Commodity Initiative (SCI)

Opgericht in 2003 door UNCTAD en IISD om door middel van internationale samenwerking de handel in primaire grondstoffen meer te laten bijdragen aan duurzaamheid. In 2007 sloten IIED en AIDEnvironment zich aan. Initiatieven van SCI zijn onder andere:

- COSA - Committee on Sustainability Assessment: een consortium dat onderzoek doet naar de effecten van standaarden op het gebied van duurzaamheid.
- FAST - Finance Alliance for Sustainable Trade: een samenwerking van financiële dienstverleners die samenwerken om duurzame producenten een betere toegang tot financiering te geven.

- SSI - State of Sustainability Initiatives: een wereldwijd initiatief dat rapporteert over de ontwikkeling en de effectiviteit van standaarden op het gebied van duurzaamheid.

Partners zijn o.a.: IFOAM, ISEAL Alliance, Oxfam, Rabobank, Rainforest Alliance, Starbucks, USAID, UTZ Certified, World Bank.

ISEAL Alliance

De ISEAL Alliance is een mondiale koepel voor ecologische en sociale standaarden. ISEAL is opgericht in 2002 door acht verschillende certificeringorganisaties (waaronder FSC, IFOAM, Fair Trade en MSC), en werkt aan verbetering van de effectiviteit van standaarden.

In 2004 werd de 'Code of Good Practice for Setting Social and Environmental Standards' voltooid. Deze helpt organisaties om er voor te zorgen dat hun standaard leidt tot meetbare sociale en ecologische vooruitgang. De code kan bovendien worden gebruikt om de betrouwbaarheid van certificeringorganisaties te beoordelen.

Op dit moment werkt ISEAL aan een nieuwe 'Code of Good Practice for Assessing the Impacts of Standards Systems (Impacts Code)'. Deze wordt medio 2010 gepubliceerd en stelt als voorwaarde aan betrouwbare certificeringorganisaties dat zij hun sociale en ecologische effecten moeten aantonen.

Daarnaast werkt ISEAL aan een 'Verification Code of Good Practice'. Deze code definieert hoe een betrouwbare certificeringorganisatie moet werken.

UNDP Green Commodities Facility (GCF)

De UNDP Green Commodities Facility (GCF) is een publiekprivaat samenwerkingsverband gericht op het verminderen of wegnemen van barrières die naar boven komen bij de overgang naar een meer duurzame productie en handel van grondstoffen. GCF werkt aan cacao, koffie, katoen en tonijn. Een voorbeeld is het UNDP West Africa Regional Centre, waar Cadbury in tien jaar 70 miljoen dollar heeft geïnvesteerd om de cacao-productie binnen de regio te verduurzamen. De komende jaren zal ook worden gewerkt aan andere grondstoffen, waaronder rijst, soja, palm olie, kreeft, rundvlees, hout en verschillende soorten groente en fruit.

Onderdeel van het werk van GCF is verificatie van resultaten. Dit gebeurt met behulp van monitoring, scorecards en rapportages over indicatoren op het gebied van de gezondheid van ecosystemen.

International Finance Corporation (IFC)

Sinds 2006 past IFC de 'Policy and Performance Standards on Social and Environmental Sustainability' toe op al haar investeringsprojecten om negatieve effecten op het milieu en de lokale bevolking te minimaliseren.

IFC was in 2007 de eerste internationale financiële instelling die over de hele portfolio rapporteerde over ecologische en sociale indicatoren. Het is te vroeg om algemene conclusies te trekken over de effectiviteit, maar de eerste resultaten (gebaseerd op 149 projecten) zijn positief.

Standard 6 van IFC's Performance Standards on Social and Environmental Sustainability luidt: *"Biodiversity Conservation and Sustainable Natural Resource Management. Objectives: to protect and conserve biodiversity, and to promote the sustainable management and use of natural resources through the adoption of practices that integrate conservation needs and development priorities"*.

7. Certificering in 2020

Om te kunnen besluiten of en hoe certificering een rol kan spelen in het Beleidsprogramma Biodiversiteit zijn hieronder drie verschillende scenario's weergegeven die voorspellen hoe certificering er in 2020 voor zou kunnen staan.

Pessimistisch scenario

Er zijn zoveel certificeringssystemen dat het verschil tussen een betrouwbaar systeem en een reclameslogan is vervaagd. Consumenten raken de weg kwijt in het woud van certificeringlabels. Zelfs inkopers voor de overheid slagen er niet in om de ontwikkelingen te volgen. Maatschappelijke organisaties hebben de moed opgegeven langs deze weg iets te bereiken op het gebied van duurzaamheid en voeren geen actie meer tegen valse claims en vage labels. Hierdoor krijgen betrouwbare certificeringlabels te maken met felle concurrentie, en moeten - als ze niet ten onder willen gaan - hun eisen verlagen en controles versoepelen.

Optimistisch scenario 1

Effectenstudies hebben uitgewezen dat certificering een belangrijke rol speelt bij het behoud van biodiversiteit. Overheden, grote financiële instituties, grote bedrijven en maatschappelijke organisaties hebben daarom de handen ineen geslagen en hun handtekening gezet onder een gezamenlijke visie. Hun doel is een duurzame samenleving in 2050. Er wordt een actieplan opgesteld en jaarlijks wordt gerapporteerd over de voortgang. Er worden alleen initiatieven ondersteund (technisch, fiscaal, via aanbestedingenbeleid, etc.), projecten gefinancierd en producten gekocht en aangeboden die onafhankelijk zijn gecertificeerd. Certificaten worden jaarlijks beoordeeld op hun betrouwbaarheid. Als een groot deel van de markt voldoet aan de gestelde minimeisen en een goedgekeurd certificaat bezit, worden de eisen waar nodig op relevante thema's aangescherpt.

Optimistisch scenario 2

De grote food en non-food merken en retailers zijn de belangrijkste 'drivers' achter certificering. Onder hun druk groeien keurmerken naar elkaar toe. Deelkeurmerken - alleen sociaal of ecologisch of dierenwelzijn - zijn niet langer acceptabel. De druk leidt er toe dat keurmerken samengaan en er voor bedrijven en consumenten meer overzicht komt. Er wordt gewerkt met instapmodellen, waarbij standaarden continue worden verbeterd. Maatschappelijke organisaties bewaken dit proces, maar richten zich met name op het motiveren van de achterblijvers. De overheid formuleert en implementeert haar inkoopbeleid op basis van inbreng van de drijvende krachten binnen bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Daarbij wordt niet primair uitgegaan van het vermijden van (juridische) risico's maar wordt gekeken naar kansen en wordt bewust de rand van wat mag opgezocht.

Geraadpleegde bronnen

- Accenture. Assessment of on-pack, wild-capture seafood sustainability certification programmes and seafood ecolabels. December 2009.
- Aquaculture Stewardship Council (ASC). www.ascworldwide.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Better Cotton Initiative (BCI). www.bettercotton.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Better Cotton Initiative (BCI). Section 2/A - Production Principles & Criteria 2.0. Final, december 2009.
- Better Sugarcane Initiative (BSI). www.bettersugarcane.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Better Sugarcane Initiative (BSI). Public consultation Standard version 2. 10 November 2009.
- Biodiversity and Agricultural Commodities Program (BACP). Market Transformation Strategy for Soy. 15 Maart 2009.
- Buckland, Helen (Sumatran Orangutan Society). Oil palms and orangutans. Biodiversity and oil palm: integrating science and policy - A ZSL discussion meeting held on 8 april 2008, research posters.
- Carey, Christine. South Georgia and South Sandwich Islands and the Marine Stewardship Council Standard - Governmental Use of Voluntary Standards Case Study 8. ISEAL Alliance, september 2008.
- Cement Sustainability Initiative (CSI). www.wbcscement.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Central Point of Expertise on Timber Procurement (CPET). www.cpet.org.uk. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Centre for International Development Issues. Summary of the Final Report Fair Trade programme evaluation - Impact Assessment of Fair Trade Programs for Coffee and Bananas in Peru, Costa Rica and Ghana.
- Conroy, Michael E. Certification Systems as Tools for Natural Asset Building: Potential, Experience to Date, and Critical Challenges. Political Economy Research Institute, Workingpaper Series number 100, 2005.
- Energy and Biodiversity Initiative (EBI). www.theebi.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Fair Trade. Fair Trade Original Special 11. November 2006.
- Fair Trade. www.fairtrade.nl. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Forest Stewardship Council (FSC). www.fsc.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Forest Stewardship Council (FSC). FSC international standard, FSC principles and criteria for forest stewardship. FSC-STD-01-001 (version 4-0) EN. Approved 1993. Amended 1996, 1999, 2002.
- Forest Stewardship Council (FSC). FSC summary report - Comparative analysis between the FSC Controlled Wood requirements and PEFC, PEFC Germany and SFI. FSC Policy Series No. 2009 - P002. First edition, oktober 2009.
- Initiative for Responsible Mining Assurance (IRMA). IRMA update - Recent Activities of the IRMA. Augustus 2009.
- Initiative for Responsible Mining Assurance (IRMA). responsiblemining.net. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). www.ifoam.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). Principles of organic agriculture - Preamble.
- International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). The contribution of organic agriculture to climate change mitigation. 2009.
- International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). The IFOAM basic standards for organic production and processing version 2005. Corrected version, augustus 2007.

- International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). The IFOAM norms for organic production and processing version 2005. Corrected version, januari 2009.
- International Finance Corporation (IFC). IFC's Policy and Performance Standards on Social and Environmental Sustainability and Policy on Disclosure of Information - Report on the First Three Years of Application. 29 Juli 2009.
- International Finance Corporation (IFC). International Finance Corporation's Performance Standards on Social & Environmental Sustainability. 30 April 2006.
- International Finance Corporation (IFC). Performance Standard 6 - Biodiversity Conservation and Sustainable Natural Resource Management. 30 April 2006.
- International Finance Corporation (IFC). Performance Standards on Social and Environmental Sustainability. 30 April 2006.
- International Finance Corporation (IFC). www.ifc.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- ISEAL Alliance. Measuring the Impacts of Voluntary Certification R171 Final Workshop Report - 18 and 19 February, 2008.
- ISEAL Alliance. Notes from Impacts Research Co-ordination Meeting 11 February 2010, Amsterdam.
- ISEAL Alliance. State of the Art in Measuring the Impacts of Social and Environmental Standard Systems R081 - Public Summary. Januari 2009.
- ISEAL Alliance. www.isealliance.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Jacquet, J., J. Hocevar, S. Lai, P. Majluf, N. Pelletier, T. Pitcher, E. Sala, R. Sumaila & D. Pauly. Conserving wild fish in a sea of market-based efforts in *Fauna & Flora International*. In: *Oryx* 44(1) pp 45-56, 2009.
- Koch, Han. Koffieboer moet Max Havelaar voorbij. In: *Trouw*, 14 april 2010.
- Kreveld, Arnold van & Ingrid Roerhorst. Mensapen & houtkap. Wereld Natuur Fonds, september 2009.
- Kuswantin, Nusya. Towards green & fair trade for eco fish - A case study from Buleleng, Bali. Lead.
- Marine Aquarium Council (MAC). www.aquariumcouncil.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Marine Aquarium Council (MAC). Core ecosystem and fishery management – International performance standard for the marine aquarium trade. Issue 1, 1 juli 2001.
- Marine Aquarium Council (MAC). Core handling, husbandry, and transport – International performance standard for the marine aquarium trade. Issue 1, 1 juli 2001.
- Marine Aquarium Council (MAC). Mariculture and Aquaculture management – International performance standard for the marine aquarium trade. Final issue 1, januari 2008.
- Marine Stewardship Council (MSC). www.msc.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Marine Stewardship Council (MSC). Annual Report 2008/09.
- Marine Stewardship Council (MSC). Principles and Criteria for Sustainable Fishing. November 2002.
- Milieudefensie. Input for the TPAC stakeholder forum discussion on PEFC International – Cases on destructive logging in PEFC-certified forests: Why PEFC International does not meet the Dutch Procurement Criteria for Timber. Oktober 2009.
- PAN Parks. PAN Parks Verification Manual Principles and Criteria 1-3. Version: 08. 4 Januari 2008.
- PAN Parks. www.panparks.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Programme for the Endorsement of Forest Certification schemes (PEFC). www.pefc.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Programme for the Endorsement of Forest Certification (PEFC). PEFC Council Minimum Requirements Checklist. GL 2/2008, revised version, 31 January 2008.
- Rainforest Alliance. 2008 Annual report.
- Rainforest Alliance. www.rainforest-alliance.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Round Table on Responsible Soy (RTRS). www.responsiblesoy.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.

- Round Table on Responsible Soy Association. GA-OUT-01.2-ENG RTRS Principles and Criteria Field Testing Version. 28 Mei 2009.
- Roundtable on Sustainable Biofuels (RSB). rsb.epfl.ch. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Roundtable on Sustainable Biofuels (RSB). Roundtable on Sustainable Biofuels, issue #5, februari 2010.
- Roundtable on Sustainable Biofuels (RSB). RSB Principles and Criteria. Version 1.0, 12 november 2009.
- Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO). www.rspo.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Roundtable on Sustainable Palm Oil, Biodiversity Technical Committee (RSPO). Minutes of the 3rd meeting (3-hour teleconference) held on 29 September 2009.
- Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO). RSPO Principles and Criteria for Sustainable Palm Oil Production - Including Indicators and Guidance. October 2007.
- SAI Platform Arable & Vegetable Crops Working Group. Principles & Practices for the Sustainable Production of Arable & Vegetable Crops. Version 2009.
- SAI Platform Coffee Working Group. Principles & Practices for Sustainable Green Coffee Production. Version 2009.
- SAI Platform Dairy Working Group. Principles and Practices for Sustainable Dairy Farming. Version 2009.
- SAI Platform Fruit Working Group. Principles and Practices for Sustainable Fruit Production. Version 2009.
- Sustainable Commodity Initiative (SCI). www.sustainablecommodities.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Sustainable Commodity Initiative (SCI). SCI Rationale and Road-map: 2008-2011. International Institute for Sustainable Development (IISD), United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), AIDEnvironment & International Institute for Environment and Development (IIED), 2008.
- Sustainable Commodity Initiative (SCI). State of Sustainability Initiatives - Preliminary List of Indicators. Oktober 2009.
- Toetsingscommissie Inkoop Hout. TPAC oordeelt: MTCS conform, maar besluit van Minister nodig over risico van bosconversie. Persbericht, 3 maart 2010.
- UNDP Green Commodities Facility (GCF). europeandcis.undp.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- United Nations Environmental Programme. The Trade and Environmental Effects of Ecolabels: Assessment and Response.
- UTZ CERTIFIED. Good Inside Annual report 2008 - Continuous improvement in multi commodities. Maart 2009.
- UTZ CERTIFIED. Good Inside Code of Conduct For Cocoa - Version 1.0. April 2009.
- UTZ CERTIFIED. Good Inside Code of Conduct For Coffee - Version 1.1. Januari 2010.
- UTZ CERTIFIED. Good Inside Code of Conduct For Tea Factories - Version 1.0. Juli 2009.
- UTZ CERTIFIED. Good Inside Code of Conduct For Tea Farms - Version 1.0. Juli 2009.
- UTZ CERTIFIED. www.utzcertified.org. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- Wenban-Smith, Matthew, Jim Bowyer & Kathryn Fernholz. Forest certification in the tropics is the glass half full or half empty? Dovetail Partners Inc., 28 maart 2007.
- World Wildlife Fund, Aquaculture Dialogues. www.worldwildlife.org/what/globalmarkets/aquaculture/aquaculturedialogues.html. Geraadpleegd in april en mei 2010.
- World Wildlife Fund. Aquaculture Dialogues Process Guidance Document. 29 September 2008.
- World Wildlife Fund. Factsheet Salmon Aquaculture Dialogue. 2010.
- World Wildlife Fund. Factsheet Shrimp Aquaculture Dialogue. 2010.
- World Wildlife Fund. International standards for responsible Tilapia aquaculture. 17 December 2009.

Bijlage 1 - Uitwerking tabel 1

Forest Stewardship Council (FSC)	
Onderwerp	Bosbouw
Status systeem	Operationeel sinds 1993. In ruim 80 landen is meer dan 125 miljoen hectare bos gecertificeerd. Dat is ongeveer 5 procent van alle productieve bossen. De totale waarde van FSC-gecertificeerde producten was in 2008 ruim 20 miljard US dollar.
Standaard en biodiversiteit	FSC International Standard - Principles and criteria for forest stewardship (FSC-STD-01-001, version 4-0): <ul style="list-style-type: none"> • <u>Principe 6</u>: "<i>Forest management shall conserve biological diversity and its associated values, water resources, soils, and unique and fragile ecosystems and landscapes, and, by so doing, maintain the ecological functions and the integrity of the forest</i>". • <u>Principe 8</u>: "<i>Monitoring shall be conducted - appropriate to the scale and intensity of forest management - to assess the condition of the forest, yields of forest products, chain of custody, management activities and their social and environmental impacts</i>".
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Er is een groot aantal studies met daarin positieve effecten op biodiversiteit in vergelijking met andere vormen van bosbouw. En uiteraard helemaal in vergelijking met omzetting van bos voor andere vormen van landgebruik. Onderzoek lijkt er op te wijzen dat FSC-gecertificeerde bossen geen verlies hebben in biodiversiteit, maar wel in de dichtheden van bepaalde soorten. Overigens nemen de dichtheden van andere soorten toe. Verder zijn er ook studies die concluderen dat kwetsbare soorten het beter doen in een FSC-gecertificeerd bos dan in een niet goed beschermd natuureservaat met stroperij.
Programme for the Endorsement of Forest Certification schemes (PEFC)	
Onderwerp	Bosbouw
Status systeem	Opgericht in 1999. In ongeveer 30 landen is ruim 220 miljoen hectare gecertificeerd. Dat is ongeveer 9 procent van van alle productieve bossen.
Standaard en biodiversiteit	PEFC Council Minimum Requirements Checklist (revised on 31 January 2008, GL 2/2008): <p>De negatieve effecten op de biodiversiteit moeten worden geminimaliseerd, de rol van verantwoord beheerde bossen bij de bescherming van de biodiversiteit moet worden bevorderd op landschapsniveau. Binnen de bosbeheereenheid moet onder andere worden gelet op de kapcyclus en het aantal bomen dat mag worden gekapt. Monitoring staat eveneens in de standaard.</p>
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Er zijn geen impact studies gevonden. Wel zijn er voorbeelden van PEFC-gecertificeerde kaalkap. Ook conversie wordt in PEFC bossen niet uitgesloten. PEFC-certificering lijkt derhalve onvoldoende garantie te bieden voor effectieve bescherming van biodiversiteit.
Marine Stewardship Council (MSC)	
Onderwerp	Visserij
Status systeem	Operationeel sinds 1997. Het jaarverslag 2008-2009 meldt dat 7 procent van de mondiale visvangst is of wordt gecertificeerd. De jaarlijkse markt voor MSC-gecertificeerde vis is ongeveer 1,5 miljard US dollar.
Standaard en biodiversiteit	MSC Principles and Criteria for sustainable fishing: <ul style="list-style-type: none"> • <u>Principe 1</u>: "<i>A fishery must be conducted in a manner that does not lead to over-fishing or depletion of the exploited populations and, for those populations that are depleted, the fishery must be conducted in a manner that demonstrably leads to their recovery</i>". • <u>Principe 2</u>: "<i>Fishing operations should allow for the maintenance of the structure,</i>

productivity, function and diversity of the ecosystem (including habitat and associated dependent and ecologically related species) on which the fishery depends".

- Criterion 3.9: "*The management system shall require that assessments of the biological status of the resource and impacts of the fishery have been and are periodically conducted*".

Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Er zijn slechts enkele studies met positieve effecten op de biodiversiteit, m.n. door vermindering van bijvangsten (Ward, 2008). Soorten die hiervan profiteerden zijn zeeleeuwen en zeevogels. Door te stoppen met het overboord gooien van koppen van vissen met daarin haakjes daalde het aantal dode zeevogels na certificering van een visserij in Zuid Afrika van 18.000 per jaar naar 200 (Carey, 2008; MSC, 2009).
--	--

Marine Aquarium Council (MAC)

Onderwerp	Visvangst voor aquaria
Status systeem	Operationeel sinds 1998. Er zijn programma's voor 21 visserijen in 400.000 hectare water, 50.000 hectare riffen en 1.000 hectare volledige beschermde gebieden in met name Zuidoost Azië.
Standaard en biodiversiteit	Er zijn vier standaarden: <ul style="list-style-type: none"> • Ecosystem and Fishery Management (EFM) Standard • Collection, Fishing and Holding (CFH) Standard • Handling, Husbandry and Transport (HHT) Standard • Mariculture and Aquaculture Management (MAM) Standard <p>Biodiversiteit, de gezondheid van het ecosysteem en duurzaam gebruik staan in deze standaarden, en er is mitigatie voor milieueffecten.</p>
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Een project in Buleleng, Bali van o.a. de Marine Aquarium Council (MAC) heeft geleid tot betere vangstmethoden (o.a. stop gebruik cyanide) voor zoutwater siervissen. Leidend was de standaard van MAC. Binnen enkele jaren leidde visvangst volgens de MAC-standaard tot terugkeer van een aantal vissoorten die lokaal waren uitgeroeid.

Aquaculture Stewardship Council (ASC)

Onderwerp	Visteelt
Status systeem	WWF heeft acht ronde tafel conferenties geïnitieerd, de Aquaculture Dialogues. Hierin participeren meer dan 2000 mensen, o.a. kwekers, natuurbeschermers, wetenschappers en ambtenaren. Voor 12 vissoorten worden standaarden opgesteld die negatieve sociale en milieueffecten moeten beperken. Als de twaalf standaarden klaar zijn worden deze overgedragen aan een nieuwe organisatie, de Aquaculture Stewardship Council (ASC). ASC zal samen met onafhankelijke derden kwekerijen certificeren die voldoen aan de standaarden. De eerste standaard (voor tilapia) is inmiddels klaar (december 2009).
Standaard en biodiversiteit	International standards for responsible tilapia aquaculture: <ul style="list-style-type: none"> • <u>Principe 2</u>: "<i>Manage the farm site to conserve natural habitat and local biodiversity</i>". • <u>Principe 4</u>: "<i>Conserve species diversity and wild populations</i>".
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Nog niet van toepassing.

International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM)

Onderwerp	Landbouw
Status systeem	IFOAM is de mondiale overkoepelende organisatie voor de organische landbouw, opgericht in 1972 met inmiddels meer dan 750 leden in 116 landen.
Standaard en	Er is een algemeen principe dat organische landbouw gebaseerd moet zijn op

biodiversiteit	ecologische systemen.
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Een effect dat wordt gemeld is vergroting van de capaciteit van bodems om CO ₂ op te nemen. Gesteld wordt dat 32% van alle menselijke emissies van broeikasgassen opgenomen zouden kunnen worden in bodems als wereldwijd wordt overgestapt op organische landbouw. Dat zou kunnen bijdragen aan een vermindering van het broeikas effect en daarmee indirect effect kunnen hebben op de biodiversiteit.

Round Table on Responsible Soy (RTRS)

Onderwerp	Soja
Status systeem	In 2004 begon het Responsible Soy Forum. In mei 2009 werden de RTRS Principles and Criteria ('field test version') goedgekeurd en in december 2009 was de publieke consultatie van de nationale interpretaties voor Argentinië, Brazilië, India en Paraguay.
Standaard en biodiversiteit	RTRS Principles and Criteria for Responsible Soy: Field Testing Version (28 May 2009): <ul style="list-style-type: none"> • <u>Indicator 4.4.1</u>: "<i>Expansion for soy cultivation during field test period may not take place on land cleared of native habitat after May 2009. Exception: Producers who want or plan to clear native habitat after the cut-off date of May 2009 must produce scientific evidence from a comprehensive and professional third-party assessment of the area concerned that identifies the absence of all primary forest, other High Conservation Value Areas (HCVAs) and/or local peoples' lands. Payment for Environmental Services will be explored during field test period beginning after the cut-off date of May 2009</i>".
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Nog niet van toepassing.

Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO)

Onderwerp	Palmolie
Status systeem	Operationeel sinds 2004. Inmiddels gecertificeerd: 36 fabrieken, 1.565.828 mt palmolie, 344.418 mt palhart.
Standaard en biodiversiteit	RSPO Principles and Criteria for Sustainable Palm Oil Production (October 2007): <ul style="list-style-type: none"> • <u>Criterium 5.2</u>: "<i>The status of rare, threatened or endangered species and high conservation value habitats, if any, that exist in the plantation or that could be affected by plantation or mill management, shall be identified and their conservation taken into account in management plans and operations</i>". <p>N.B. RSPO heeft een Biodiversity Technical Committee die onder andere discussieert over een 'biodiversity compensation scheme' voor RSPO.</p>
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Op dit moment wordt nog gediscussieerd over compensatie van het verlies aan biodiversiteit. Een case studie uit Maleisië van Wilmar International laat zien dat het economisch verstandig kan zijn waardevolle stukken bos te behouden in een plantage, bijv. rond waterstromen, om erosie te voorkomen. Dit soort corridors blijken gebruikt te worden door allerlei soorten waaronder orang-oetans en olifanten.

Initiative for Responsible Mining Assurance (IRMA)

Onderwerp	Mijnbouw
Status systeem	In ontwikkeling, opgericht in 2006.
Standaard en biodiversiteit	Standaard is in ontwikkeling. Onderdeel daarvan zal zijn dat effectieve actie moet worden ondernomen bij mogelijke negatieve effecten op het milieu.
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Nog niet van toepassing.

PAN Parks

Onderwerp	Toerisme
Status systeem	Certificering van goed beheerde Europese wildernissen (van minimaal 20.000 hectare) en lokale ondernemers in de toerismesector. Operationeel sinds 1999. In 2002: eerste 3 parken gecertificeerd. In 2009: in totaal 12 parken gecertificeerd.
Standaard en biodiversiteit	PAN Parks Principles and Criteria (January 2008): <ul style="list-style-type: none"> • <u>Principe 2</u>: "<i>Habitat management. Design and management of the PAN Park aims to maintain and, if necessary, restore the area's natural ecological processes and its biodiversity</i>". • <u>Criterium 2.3</u>: "<i>The protected area has a long-term conservation strategy that is actively implemented i.a. through a management plan. Regular monitoring and assessment are carried out and there is provision for updating the strategy in the light of results</i>".
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Impacts zijn gedocumenteerd in studies, o.a. vermindering begrazingsdruk, bescherming en herintroductie van soorten en een verbod op jacht en sportvissen.

Better Cotton Initiative (BCI)

Onderwerp	Katoen
Status systeem	In 2010 wordt BCI operationeel en de verwachting is dat eind 2010 het eerste BCI katoen kan worden geoogst. In de komende drie jaar zal BCI zich concentreren op o.a. monitoring en verbetering.
Standaard en biodiversiteit	BCI production Principles & Criteria 2.0 / Section 2A (December 2009): <ul style="list-style-type: none"> • <u>Criterium 4.1</u>: "<i>Practices are adopted that enhance biodiversity on and surrounding the farm</i>".
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Nog niet van toepassing.

Roundtable on Sustainable Biofuels (RSB)

Onderwerp	Biobrandstoffen
Status systeem	RSB zit in een overgangsfase, van het ontwikkelen van een standaard naar het implementeren ervan.
Standaard en biodiversiteit	RSB Principles and Criteria (approved for pilot testing, 12-11-2009, version 1.0): <ul style="list-style-type: none"> • <u>Principe 7</u>: "<i>Biofuel operations shall avoid negative impacts on biodiversity, ecosystems, and other conservation values</i>". • <u>Criterium 7.b</u>: "<i>Ecosystem functions and services that are directly affected by biofuel operations shall be maintained or enhanced</i>". • <u>Criterium 7.c</u>: "<i>Biofuel operations shall protect, restore or create buffer zones</i>". • <u>Criterium 7.d</u>: "<i>Ecological corridors shall be protected, restored or created to minimize fragmentation of habitats</i>". • <u>Criterium 7.e</u>: "<i>Biofuel operations shall prevent invasive species from invading areas outside the operation site</i>".
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Nog niet van toepassing.

Better Sugarcane Initiative (BSI)

Onderwerp	Rietsuiker
-----------	------------

Status systeem	In 2005 heeft de eerste discussie plaatsgevonden over het oprichten van een round table. In 2007 is men het eens geworden over de algemene principes van de standaard, gevolgd door de essentiële criteria en indicatoren in 2008. Men hoopt medio 2010 de eerste suiker en ethanol te kunnen certificeren.
Standaard en biodiversiteit	BSI Public Consultation Standard Version 2 (November 2009): <ul style="list-style-type: none"> • <u>Principe 4</u>: "<i>Actively manage biodiversity and ecosystem services</i>". • <u>Criterium 4.1</u>: "<i>To assess impacts of sugarcane enterprises on biodiversity and ecosystems services</i>". • <u>Criterium 4.2</u>: "<i>To implement measures to mitigate adverse impacts where identified</i>".
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Nog niet van toepassing. Uiteindelijk gaat het primair om het voorkomen of mitigeren van negatieve effecten.

UTZ CERTIFIED 'Good inside'

Onderwerp	Koffie, cacao, thee, palmolie
Status systeem	Opgericht in 1997. Koffie: marktaandeel wereldwijd 5 procent, ruim 95.000 plantages en kleinschalige boeren gecertificeerd. Palmolie (certificering door RSPO, UTZ doet alleen traceability): klein volume, maar snelle groei. Cacao: operationeel sinds 2009, 11.000 hectare (2e helft 2009), snelle groei verwacht. Thee: operationeel sinds 2009, 6.000 hectare.
Standaard en biodiversiteit	Code of Conduct for Coffee Version 1.1 (January 2010): <ul style="list-style-type: none"> • Chapter 11. Natural Resources and Biodiversity <ul style="list-style-type: none"> 11.A.3 <i>The certificate holder has a conservation plan or participates in a regional biodiversity or forest management plan.</i> Code of Conduct for Cocoa Version 1.0 (April 2009): <ul style="list-style-type: none"> • Chapter 3: Natural resources and biodiversity Principles: "Protection of natural resources and biodiversity" en "Environmental risk management and long-term productivity". <ul style="list-style-type: none"> 3.C.1 <i>The producer maintains or plants shade trees on the farm to enhance biodiversity and as protection against weather risk.</i> 3.C.3 <i>The certificate holder and producers protect forests, endangered species and natural habitat and strengthen biodiversity.</i> Code of Conduct for Tea Farms Version 1.0 (July 2009) <ul style="list-style-type: none"> • Chapter 10. Natural Resources and Biodiversity <ul style="list-style-type: none"> 10.A.3 <i>The certificate holder has a conservation plan or participates in a regional plan to protect and enhance biodiversity on and around the farm. The conservation plan identifies areas of high ecological value, and specifies how they are protected.</i> Code of Conduct for Tea Factories Version 1.0 (July 2009) <ul style="list-style-type: none"> • Chapter 6. Natural Resources and Biodiversity <ul style="list-style-type: none"> 6.A.3 <i>The certificate holder has a conservation plan or participates in a regional plan to protect and enhance biodiversity on and around the factory. The conservation plan identifies areas of high ecological value, and specifies how they are protected.</i>
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Volgens het jaarverslag 2008 zouden case studies laten zien dat er efficiënter gebruik is van water en afval, slimmere bemesting en bestrijding van plagen en herbebossing. De genoemde case studies zijn opgevraagd. In juni komen ook nieuwe case studies beschikbaar.

Fair Trade

Onderwerp	Voedsel, geschenken, wonen
Status systeem	Operationeel sinds 1967. In 2009 kocht bijna 40 procent van de Nederlandse huishoudens één of meerdere fairtrade levensmiddelen, dat zijn 1.184.000 huishoudens meer dan in 2007.
Standaard en biodiversiteit	<u>Principe 14: Zorg voor het milieu</u> De activiteiten van de handelspartners moeten op den duur bijdragen aan een duurzame leefomgeving (duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen, energiebesparende productiemethodes, efficiënt gebruik van verpakkingsmaterialen en afvalverwerking). De standaard is meer gericht op sociale dan ecologische aspecten.
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	De belangrijkste milieueffecten die worden gemeld zijn een efficiënter gebruik van o.a. water, mest en bestrijdingsmiddelen. Er is weinig aandacht voor bodemkwaliteit. Natuur en biodiversiteit worden in een studie van de Radboud Universiteit Nijmegen (2008) niet genoemd.

Rainforest Alliance

Onderwerp	O.a. koffie, bosbouw, bananen, cacao
Status systeem	Operationeel sinds 1986. Grote speler binnen FSC (59 miljoen hectare), op het gebied van bananen (15% van de internationale markt) en koffie (bijna 90.000 ton). Bijna 800.000 hectare bossen-CO2-projecten. Nog klein op het gebied van cacao.
Standaard en biodiversiteit	Algemeen uitgangspunt is: " <i>The Rainforest Alliance works to conserve biodiversity and ensure sustainable livelihoods by transforming land-use practices, business practices and consumer behavior</i> ". Rainforest Alliance werkt met verschillende standaarden voor verschillende producten en diensten. Voor bosbeheer wordt bijv. FSC gevolgd, voor andere producten (o.a. koffie en bananen) heeft de organisatie eigen standaarden. De organisatie werkt ook aan bossen-CO2-projecten.
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	De Rainforest Alliance heeft meerdere rapporten waaruit blijkt dat certificering van bossen een positief effect heeft op de biodiversiteit en het ecosysteem. Ook wordt op bananenplantages in Costa Rica bijgedragen aan behoud van nest- en voedselbomen van een bedreigde soort ara.

Sustainable Agriculture Initiative (SAI)

Onderwerp	Koffie, melkveehouderij, fruit, landbouwgewassen
Status systeem	Groupe Danone, Nestlé en Unilever richtten in 2002 de Sustainable Agriculture Initiative (SAI) Platform op met als doel het ondersteunen van duurzame landbouw wereldwijd. Op dit moment telt SAI 24 leden en wordt de mogelijkheid van een keurmerk verkend.
Standaard en biodiversiteit	Nog geen standaard beschikbaar. Er zijn voor de 4 bovengenoemde sectoren wel Principles & Practices ontwikkeld als richtlijn.
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Nog niet van toepassing.

ECO Certification Program

Onderwerp	Toerisme
Status systeem	Het ECO Certification logo is een wereldwijd erkend merk dat toeristen de mogelijkheid biedt te kiezen voor duurzaam toerisme. Het is ontworpen voor de Australische toeristische sector. De betrouwbaarheid van het systeem wordt gewaarborgd door een uitgebreid onafhankelijk controle proces.

Standaard en biodiversiteit	Summary of ECO Certification 2009: <ul style="list-style-type: none">• <u>Section 6. Environmental Management.</u> <i>Nature tourism and ecotourism activities should not degrade the natural environment. Ecotourism operations are developed and managed to conserve and enhance the natural and cultural environments in which they operate in, through the recognition and application of ecologically sustainable practices.</i>• <u>6.8 Biodiversity Conservation.</u> <i>Provide evidence that the nature tourism and ecotourism products' biodiversity impacts have been minimised.</i>
Impact systeem op biodiversiteit in gecertificeerde operatie	Niet bekend (?).
